УДК 94(477)“1917/1919”:323.15
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/3.6

Погуляєв О.І.
https://orcid.org/0000-0001-6316-0616
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІНИ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ (1917–1919 РР.)

У статті досліджено суспільно-політичну активність етнічних меншин Правобережної України (єврейської, польської, німецької та чеської) в умовах послідовної зміни українських урядів протягом 1917–1919 рр. Розглянуто трансформацію форм політичної участі, організаційних структур і стратегій поведінки нетитульних спільнот за доби Української Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР. Наукова новизна роботи полягає у комплексному порівняльному аналізі суспільно-політичної активності чотирьох основних етнічних меншин Правобережжя протягом усіх трьох періодів зміни влади, що дозволяє виявити спільні тенденції та специфіку адаптаційних стратегій кожної групи. Методологічну основу дослідження становлять проблемно-хронологічний та порівняльно-історичний методи, а також методи джерелознавчого аналізу архівних матеріалів і критичного осмислення історіографічної спадщини.

У результаті встановлено, що найвищий рівень політичної мобілізації меншин Правобережжя спостерігався за Центральної Ради, коли було ухвалено закон про національно-персональну автономію. За Гетьманату пріоритетом став соціально-економічний самозахист і локальна адаптація. У період Директорії відбулася політична поляризація: єврейські сили розкололися, польські структури посилили орієнтацію на Польщу, а німецька та чеська спільноти дотримувалися обережного нейтралітету. Модель національно-персональної автономії виявилася вразливою в умовах війни та постійної зміни влади.

Ключові слова: *етнічні меншини, Правобережна Україна, Українська Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, національно-персональна автономія, суспільно-політична активність, 1917–1919 рр.*

Постановка проблеми. Суспільно-політична активність етнічних меншин Правобережної України в 1917–1919 рр. є важливим складником історії Української революції. У цей період єврейська, польська, німецька та чеська спільноти діяли в умовах стрімкої зміни державних режимів – від Української Центральної Ради через Гетьманат П. Скоропадського до Директорії УНР. Кожен із цих етапів формував власні політичні можливості та обмеження, що безпосередньо впливали на організаційні форми, ідеологічні орієнтації та стратегії поведінки нетитульних етносів.

Вивчення цієї активності дозволяє краще зрозуміти механізми взаємодії української влади з етнічними меншинами, ефективність моделі національно-персональної автономії та причини її обмеженої реалізації. Водночас аналіз поведінки меншин на регіональному рівні Правобережжя розкриває локальну специфіку процесів, які часто залишаються в тіні загальнонаціональних узагальнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Архівна база досліджень проблеми представлена фондами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Ф. 1748 – Міністерство по єврейським справам УНР; Ф. 1854 – Міністерство у єврейських справах Української Держави; Ф. 2060 – Міністерство єврейських справ УНР), Центрального державного архіву громадських об’єднань України (Ф. 41 – Єврейські політичні партії і організації), Державного архіву Київської області (Ф. 1787 – колекція матеріалів «Польські легіони») та Державного архіву Вінницької області (Ф. Д-262 – Вінницька міська дума). Ці матеріали дозволяють простежити

© Погуляєв О.І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

інституційні аспекти національної політики та локальну активність меншин.

Проблема суспільно-політичної активності етнічних меншин Правобережної України в період Української революції 1917–1921 рр. вже неодноразово привертала увагу дослідників, проте комплексне порівняльне висвітлення поведінки євреїв, поляків, німців та чехів саме в умовах послідовної зміни урядів залишається недостатньо розробленим.

Значний внесок у вивчення етнонаціональної політики та становища нетитульних народів зробили праці загального характеру. В. Ф. Солдатенко у монографії «Концепції української революції та національної соборності у світлі політичної практики 1917–1920 років» детально аналізує політичні процеси доби, включно з питаннями національних меншин [20]. В. М. Устименко у дослідженні «Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.)» розкриває механізми реалізації національно-персональної автономії та її практичні результати [21]. О. Я. Калакура системно розглянув участь поляків в етнополітичних процесах на українських землях у ХХ ст., зокрема в революційні роки [11]. Ф. Ґольчевський у фундаментальній праці «Німці та українці: 1914–1939» подає широкий контекст німецько-українських взаємин, включно з періодом 1917–1919 рр. [8].

Окремі аспекти єврейського суспільно-політичного життя дослідив О. Я. Найман, щодо діяльність єврейських партій і об'єднань у 1917–1925 рр. [14]. О. Комарніцький проаналізували українсько-єврейські відносини доби Директорії на матеріалах містечок Правобережжя [2]. Також автор розглянув розвиток політичної свідомості єврейських громад містечок Правобережної України на початку ХХ ст. та в добу Центральної Ради [7]. В. О. Матвійчук висвітлив антиєврейські упередження на Волині за гетьмана П. Скоропадського [13].

Польська суспільно-політична активність стала предметом досліджень О. Білобровець. Її роботи присвячені поглядам і діяльності Станіслава Стемповського [1], ідеології польських демократів в Україні та їхньому ставленню до українського державотворення [5] та впливу демократичних ідей на українсько-польські міждержавні відносини [6].

О. І. Погуляєв у низці статей детально проаналізував становище єврейської меншини Правобережжя за Центральної Ради [16], а також діяльність єврейських політичних партій у фокусі ЦК КП(б)У під час другої більшовицької окупації 1919 р. [4]. Окремо дослідник розглянув громадсько-політичний рух поляків Правобережної України за Центральної Ради [15].

Німецька та чеська меншини вивчені менш інтенсивно, проте існують цільові розвідки. О. І. Погуляєв проаналізував становище німецької меншини Правобережжя в 1917–1919 рр. [17] та загальне становище меншин регіону в умовах зміни урядів [18]. Щодо чехів варто відзначити його дослідження прав і перспектив чеської спільноти в роки Визвольних змагань [3].

Таким чином, історіографія проблеми є досить розгалуженою, однак більшість праць зосереджуються або на окремих етнічних спільнотах, або на конкретних періодах. Порівняльний аналіз суспільно-політичної активності євреїв, поляків, німців і чехів Правобережної України як цілісного явища в умовах послідовної зміни трьох українських урядів 1917–1919 рр. досі залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати суспільно-політичну активність найчисельніших етнічних меншин (єврейської, польської, німецької та чеської) Правобережної України в умовах зміни українських урядів протягом 1917–1919 рр. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити форми та інтенсивність політичної діяльності меншин за доби Української Центральної Ради;
- з'ясувати особливості адаптації єврейської, польської, німецької та чеської спільнот до умов Гетьманату П. Скоропадського;
- простежити трансформацію суспільно-політичної поведінки меншин у період Директорії УНР та початку другої більшовицької окупації;
- порівняти стратегії різних етнічних груп і оцінити вплив інституту національно-персональної автономії на їхню активність.

Виклад основного матеріалу.

1. Суспільно-політична активність етнічних меншин у добу Української Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Лютнева революція 1917 р. радикально змінила політичний ландшафт колишньої Російської імперії і відкрила для всіх народів можливості легальної організаційної та партійної діяльності. У Київській, Подільській і Волинській губерніях представники єврейського, польського, німецького та чеського населення швидко скористалися новими демократичними свободами. Була скасована єврейська смуга осілості, запроваджена ще 1791 р. Вже в перші місяці після повалення самодержавства

розпочався процес створення або легалізації політичних структур, які раніше існували напівлегально чи в еміграції. Ця активність безпосередньо корелювала з формуванням Української Центральної Ради та її спробами розв'язати національне питання шляхом надання культурних і національних прав [18, с. 129].

Найбільш динамічно розвивалася єврейська політична сцена. Навесні–влітку 1917 р. на Правобережжі активізувалися основні єврейські партії: Бунд, Об'єднана єврейська соціалістична робітнича партія, Поалей-Ціон, сіоністські організації різних напрямів, а також Фолькспартей. Їхні місцеві комітети швидко розгорнули агітаційну роботу в містах і містечках, де євреї становили значну частку населення. Представники цих сил увійшли до складу Центральної Ради та Малої Ради. В Житомирі 9 березня 1917 р. єврейські політичні сили організували демонстрацію на підтримку ініціатив першого українського парламенту. Особливо помітною була позиція бундівців, які підтримували ідею національно-персональної автономії як інструмент захисту прав меншини в умовах багатонаціональної держави, в той час як сіоністи симпатизували Тимчасовому уряду в Петрограді [16, с. 91].

У грудні 1917 – січні 1918 р., коли Центральна Рада ухвалила закон про національно-персональну автономію, єврейські політичні кола загалом сприйняли його позитивно. Закон передбачав створення Національних рад і надання широких прав у сфері культури, освіти та самоврядування [12]. Водночас частина лівих єврейських груп (передусім Бунд) критикувала окремі положення, вважаючи їх недостатньо соціалістичними і наголошувала на необхідності поєднання національних прав із класовою боротьбою [14, с. 76–78; 23, арк. 5–7].

Паралельно розгорталася польська суспільно-політична діяльність. Після березня 1917 р. на Правобережжі відновили роботу або створили нові польські організації: Польський виконавчий комітет, місцеві польські ради, осередки Польської соціалістичної партії (ППС), народно-демократичні структури та землевласницькі об'єднання. Польська спільнота, яка зберігала значний економічний вплив у регіоні, прагнула забезпечити собі політичне представництво. Делегати від польських організацій брали участь у роботі УЦР, хоча їхня позиція часто була стриманою або умовно лояльною. Багато польських діячів розглядали українську державність як тимчасове явище і орієнтувалися на відновлення незалежної Польщі. Водночас у 1917 р – на початку 1918 р. вони активно використовували можливості, які відкривала Центральна Рада, зокрема в питаннях шкільної освіти та місцевого самоврядування [15, с. 10–11].

Закон про національно-персональну автономію польські активісти сприйняли переважно прагматично: як механізм збереження культурної окремішності в умовах нестабільності [21, с. 52]. Варто відзначити, що з усіх народів Правобережжя, жінки саме польської меншини виявили найвищу суспільно-політичну активність. На Волині вони заснували Союз польської жіночої общини в травні 1917 р. Товариство мало власний статут і було добре організованим. А зусиллями Летти Ярошинської було відкрито «Вітчизну шкільну» на Поділлі [10, арк. 42].

Німецька меншина Правобережжя, яка частково повернулася після депортації 1914–1916 рр., демонструвала більш стриману, але організовану політичну поведінку. Колоністські громади Волині та Поділля, які традиційно уникали відкритої політизації за царату, у 1917 р. почали створювати місцеві комітети та товариства. Їхня активність була спрямована переважно на захист земельних інтересів і культурно-мовних прав. Німецькі представники підтримували ідею національно-персональної автономії, вбачаючи в ній гарантію збереження своїх колоній і шкіл. У Центральній Раді їхня присутність була менш помітною порівняно з євреями та поляками, однак на губернському та повітовому рівнях німецькі організації активно співпрацювали з українськими органами влади. Проте окремі діячі перебували в авангарді суспільно-політичного руху, наприклад Федір Штейнгель, який на початку революції очолив Київський виконавчий комітет, а в серпні 1917 р. став генеральним секретарем торгівлі і промисловості [17, с. 57–58].

Чеська спільнота, компактно розселена на Волині, також виявила політичну ініціативу. Чехи створювали місцеві національні ради та культурно-просвітні товариства, які підтримували курс Центральної Ради на надання національних прав. Вільно розвивалася чеська преса, в Києві виходила щотижнева газета «Чехослован», редактором якої був Венцеслав Швіговський. Позиція волинських чехів вирізнялася відносно високим рівнем лояльності до української влади, що можна пояснити особливостями менталітету колоністів та відсутністю сильних зовнішньополітичних альтернатив у 1917 р. [22, с. 8–9].

Важливим індикатором суспільно-політичної активності стала участь представників меншин у виборах до міських дум і повітових земств, які

відбувалися протягом 1917 р. Єврейські та польські списки часто здобували вагомі результати в містах Правобережжя [9, арк. 84–88]. Це дозволяло меншинам впливати на місцеву політику ще до остаточного оформлення центральних органів влади. Водночас уже в цей період проявилися перші ознаки напруження: окремі польські кола висловлювали занепокоєння щодо українізації адміністрації, а частина єврейських лівих критикувала УЦР за «буржуазний» характер [7, с. 81–82].

Після проголошення III і IV Універсалів політична активність меншин набула більш чіткого спрямування. Закон про національно-персональну автономію від 9 (22) січня 1918 р. став кульмінацією національної політики УЦР щодо нетитульних народів. Він передбачав створення Генерального секретарства (згодом Міністерства) з єврейських, польських і російських справ, а також відповідних Національних рад [12]. На Правобережжі розпочався процес формування цих структур, хоча повноцінно реалізувати закон в умовах війни та наступу більшовиків не вдалося. Тим не менш, сам факт його ухвалення стимулював політичну мобілізацію і підвищив рівень сподівань серед неукраїнського населення [21, с. 63–64].

Доба Української Центральної Ради стала періодом найбільш інтенсивної та вільної суспільно-політичної активності етнічних меншин Правобережної України. Єврейські партії оперативно досягли максимального рівня організаційного розвитку і представництва одночасно в органах центральної влади та в містах і містечках. Польські структури діяли прагматично, поєднуючи участь в українських органах влади з орієнтацією на польську державність. Німецька та чеська спільноти зосередилися переважно на захисті локальних інтересів і культурних прав. Закон про національно-персональну автономію став важливим орієнтиром, який тимчасово об'єднав інтереси різних груп, хоча його практична реалізація нажаль залишилася незавершеною.

2. Етнічні меншини та режим Другого Гетьманату (квітень – грудень 1918 р.). Прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського наприкінці квітня 1918 р. суттєво змінив умови суспільно-політичної діяльності етнічних меншин Правобережної України. Новий режим, спираючись на підтримку німецько-австрійських військ і консервативних кіл, відмовився від низки демократичних здобутків Центральної Ради. Одним із перших кроків стало фактичне згортання національно-персональної автономії. Міністерства з єврейських, польських і російських справ були змушені заморозити свою діяльність та втратили реальний вплив, а Національні ради позбавили офіційного статусу. Це одразу вплинуло на політичну поведінку основних етнічних груп регіону [20, с. 307].

Єврейські політичні сили опинилися в дещо складнішому становищі. Лівоцентристські партії (Бунд, Об'єднана єврейська соціалістична робітнича партія, Поалей-Ціон) втратили значну частину можливостей і змушені були обмежити публічну активність. Частина їхніх діячів перейшла до напівлегальної роботи або зосередилася на професійних і культурних організаціях. Сіоністські групи зберегли відносну свободу дій, проте їхній вплив на державну політику помітно зменшився [24, арк. 3-5]. Водночас єврейські громади міст і містечок Правобережжя продовжували захищати свої економічні та освітні інтереси через місцеві комітети й товариства взаємодопомоги. У великих містах (Київ, Житомир, Вінниця, Бердичів) єврейські представники брали участь у роботі міських дум, намагаючись пом'якшити наслідки зміни влади [13; 26, арк. 10–11].

Польська спільнота сприйняла Гетьманат більш прагматично. З одного боку, скасування національно-персональної автономії викликало розчарування серед тих польських діячів, які розраховували на інституційні гарантії. З іншого – консервативний характер режиму П. Скоропадського та його орієнтація на великих землевласників відповідали інтересам значної частини польського поміщицтва Правобережжя. Польські організації (ПВК, місцеві ради, землевласницькі об'єднання) продовжували функціонувати і навіть посилили роботу на повітовому рівні. Вони активно лобіювали питання збереження польської земельної власності, шкільної освіти та кадрового представництва в місцевій адміністрації [6, с. 37; 10, арк. 58–59]. Водночас уже в другій половині 1918 р., після проголошення незалежності Польщі, частина поляків Правобережжя почала відкрито орієнтуватися на Варшаву, розглядаючи українську державу як тимчасову політичну конструкцію [1, с. 96].

Німецька меншина виявилася однією з найбільш адаптивних до умов Гетьманату. Колоністські громади Волині та Поділля традиційно ставили на перше місце економічну стабільність і недоторканність землеволодіння. П. Скоропадський, якого підтримувало німецьке військове командування, загалом гарантував ці інтереси. Німецькі місцеві комітети та товариства співпрацювали з гетьманською адміністрацією, уникаючи гострої політичної конфронтації. Їхня активність

зосереджувалася переважно на захисті колоністських прав, організації кредитних товариств і збереженні німецькомовних шкіл. Чимало німців входили до уряду Української держави, зокрема Й. Вагнер, С. Гербель, А. Лігнау, Ф. Штейнгель. У політичному сенсі німці Правобережжя в цей період демонстрували лояльність або нейтралітет, що відрізняло їх від більш політизованих єврейських і польських груп [8, с. 542–545].

Чеська спільнота Волині було найменш активною в суспільно-політичному русі. Чеські національні ради та просвітні товариства продовжували працювати, хоча їхній політичний вплив залишався локальним. Основна увага приділялася підтримці освітніх закладів і релігійному життю. Порівняно з добою Центральної Ради рівень публічної політичної активності чехів дещо знизився. Це пов'язано з союзницькими відносинами Гетьманату з Австро-Угорщиною та природньою підтримкою волинських чехів ідей щодо утворення Чехословаччини [3, с. 39].

Загалом період Гетьманату характеризувався звуженням простору для відкритої політичної діяльності етнічних меншин. Якщо за УЦР домінувала партійна мобілізація та боротьба за інституційні права, то в умовах гетьманського режиму на перший план вийшли захист економічних позицій, локальне самоврядування та культурно-освітні питання. Єврейські партії зазнали найбільших обмежень, польські структури діяли прагматично, німецькі та чеські громади обрали стратегію адаптації. Саме ця зміна пріоритетів стала визначальною рисою суспільно-політичного життя меншин Правобережної України протягом травня–грудня 1918 р.

3. Суспільно-політична діяльність меншин у період Директорії (грудень 1918 р. – серпень 1919 р.). Падіння Гетьманату і прихід до влади Директорії УНР наприкінці 1918 р. знову змінили політичні умови для етнічних меншин Правобережної України. Нова влада заявила про відновлення демократичних принципів і національно-персональної автономії. У січні 1919 р. було відновлено роботу міністерства з єврейських справ, а також зроблено спроби перезапустити Національні ради. Ці кроки тимчасово підвищили очікування частини політичних кіл етнічних меншин, однак реальна ситуація швидко ускладнилася через військові дії, економічну кризу та другий наступ більшовиків [20, с. 391–392].

Єврейські партії та організації виявили в цей період найбільшу внутрішню диференціацію. Сіоністські групи та помірковані сили загалом підтримали Директорію і намагалися використовувати відновлені інституції автономії для захисту громадських інтересів. Натомість Бунд, значна частина Поалей-Ціон, Об'єднана єврейська соціалістична робітнича партія дедалі більше схилялися до співпраці з більшовиками або займали вичікувальну позицію [25, арк. 28–30]. У містах Правобережжя єврейські політичні комітети продовжували роботу, однак уже навесні 1919 р., з початком другої більшовицької окупації, багато хто з їхніх лідерів змушений був або переходити в підпілля, або шукати порозуміння з новими органами влади. Документи ЦК КП(б)У цього часу фіксують пильну увагу більшовицького керівництва саме до єврейських політичних партій, їхнього впливу та ступеня лояльності [4, с. 70–71; 2, с. 115].

Польська суспільно-політична активність у період Директорії набула більш відверто пропольського характеру. Після відновлення незалежності Польщі та початку польсько-українського конфлікту в Галичині значна частина польських організацій Правобережжя орієнтувалася вже не на співпрацю з УНР, а на захист інтересів у тісному зв'язку з Варшавою [5, с. 171].

Польські ради та комітети в Київській, Подільській і Волинській губерніях зосереджувалися на підтримці польського шкільництва, охороні майна та підготовці до можливого приходу польських військ. Участь у структурах Директорії стала для багатьох польських діячів другорядною. Водночас окремі помірковані групи ще намагалися використовувати відновлену національно-персональну автономію. Зокрема, представники польської спільноти Поділля Я. Урбанський та С. Фліорчак клопотали перед Директорією наприкінці літа 1919 р. про важливість відновити полякам національні права в повному обсязі, за що гарантували підтримку і недопущення антиурядових агітацій. Однак загальна тенденція свідчила про зростання відчуження, адже уряд УНР був змушений очікувати врегулювання статусу українців в Польщі [11, с. 120–125].

Німецька меншина й надалі демонструвала обережну та переважно аполітичну поведінку. Колоністські громади були стурбовані передусім збереженням землі та господарств в умовах постійної зміни влади і військових реквізицій. Місцеві німецькі комітети співпрацювали з тією адміністрацією, яка контролювала територію, уникаючи відкритої підтримки будь-якої зі сторін. Політична мобілізація серед німців Правобережжя в першій половині 1919 р. залишалася низькою порівняно

з євреями та поляками, а також зростали настрої щодо еміграції в Німеччину [20].

Чеська спільнота Волині в умовах Директорії та подальшої більшовицької окупації також зберігала переважно локальний характер діяльності. Основні зусилля спрямовувалися на підтримку освітніх і релігійних інституцій. Політична активність чехів була обмеженою, хоча окремі представники брали участь у місцевому самоврядуванні. Загалом чехи намагалися дистанціюватися від гострих політичних конфліктів, зосереджуючись на виживанні громад в умовах війни [3, с. 43–44].

Зі встановленням більшовицької влади на значній частині Правобережжя навесні–влітку 1919 р. суспільно-політичне життя етнічних меншин зазнало змін. Легальна багатопартійність швидко згорталася. Єврейські партії розкололися між проукраїнським і пробільшовицьким вектором. Польські організації переважно перейшли на нелегальне становище або припинили відкриту діяльність. Німецькі та чеські громади опинилися під жорстким контролем окупантів. Період відновлення автономії за Директорії виявився надто коротким, щоб суттєво змінити тенденції, закладені УЦР.

Висновки. Аналіз суспільно-політичної активності етнічних меншин Правобережної України протягом 1917–1919 рр. дозволяє виявити чітку залежність характеру й інтенсивності їхньої політичної поведінки від зміни державних режимів. Кожен із трьох основних етапів – доба Української Центральної Ради, Гетьманат П. Скоропадського та період Директорії – формував власну модель взаємодії влади з нетитульними спільнотами і різні стратегії відповіді з боку самих меншин.

Найвищий рівень політичної мобілізації спостерігався за УЦР. Саме тоді українські євреї, поляки, німці та чехи отримали максимальні можливості для легальної партійної та організаційної діяльності в ХХ ст. Єврейські політичні сили досягли найбільшої диференціації та представництва в центральних органах влади. Польські структури поєднували участь в українському державотворенні з паралельною орієнтацією на відновлення Польщі. Німецька та чеська меншини діяли більш стримано, зосереджуючись на захисті локальних і культурно-освітніх інтересів. Ухвалення закону про національно-персональну автономію в січні 1918 р. стало кульмінацією цього періоду і своєрідним піком очікувань щодо інституційного забезпечення прав меншин.

Гетьманат кардинально змінив умови, які призвели до помітного зниження відкритої політичної активності. На перший план вийшли прагматичні стратегії адаптації. Єврейські партії були змушені обмежити публічну діяльність, польські організації переорієнтувалися на захист економічних позицій і посилили зв'язки з Польщею, а німецькі та чеські громади обрали курс максимальної лояльності або нейтралітету, пріоритетом якого залишалося збереження землі та господарств. Таким чином, політична мобілізація поступилася місцем соціально-економічному самозахисту.

Період Директорії та початку другої більшовицької окупації виявився часом швидкої поляризації. Короткочасне відновлення національно-персональної автономії не змогло зупинити відцентрові тенденції. Єврейські політичні сили остаточно розкололися між умовною підтримкою УНР і зростаючою орієнтацією на більшовиків. Польська спільнота дедалі чіткіше пов'язувала свою перспективу з польською державою. Німецька та чеська меншини продовжували стратегію обережного дистанціювання від гострих політичних конфліктів. Зі встановленням радянської влади легальна багатопартійна активність меншин була фактично згорнута.

Досвід 1917–1919 рр. засвідчив потенціал та слабкі місця в моделі національно-персональної автономії. В умовах відносної політичної стабільності вона могла слугувати ефективним інструментом інтеграції меншин. Однак у ситуації безперервної зміни влади, війни та гострого суперництва ця модель виявилася надто вразливою. Суспільно-політична активність етнічних меншин Правобережної України в цей час розвивалася не стільки як процес інтеграції в українське державотворення, скільки як серія адаптаційних стратегій, спрямованих на збереження групових інтересів.

Список літератури:

1. Bilobrovets O. Views and public-political activities of Stanislav Stempovsky during the years of the Ukrainian National Revolution. 1917–1921. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2025. Vol. 36. P. 88–99. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058X.36.339331.

2. Komarnitskyi O., Komarnitska L. Ukrainian-Jewish relations during the period of the UNR Directory: based on the information on the towns of Right-Bank Ukraine. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2021. Vol. 18. P. 107–117. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058X.18.226511.

3. Pohuliaiev O. Rights and perspectives of Czechs in Ukraine during the Ukrainian war of independence (1917–1921). *East European historical bulletin*. 2024. Vol. 32. P. 37–51. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058X.32.311506.

4. Pohuliaiev O. I. Jewish political parties in the focus of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine during the second bolshevik occupation of Ukraine (january – august 1919): an analysis of Politburo minutes. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University Series History*. 2026. Vol. 56. P. 68–74. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-56-68-74.

5. Білобровець О. Польські демократи в Україні: ідеологія та ставлення до українського державотворення (1917–1921). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2025. № 3 (51). С. 160–174. DOI: https://doi.org/10.33782/eminak2025.3(51).814.

6. Білобровець О. Вплив демократичних ідей на українсько-польські міждержавні відносини: від польських демократів України до паризької «культури». *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2026. Вип. 18. С. 25–39. DOI: https://doi.org/10.35433/history.112109.

7. Глушковецький А., Комарніцький О. Розвиток політичної свідомості й активності єврейських громад містечок Правобережної України на початку ХХ ст. та в добу Української Центральної Ради. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2025. Вип. 54. С. 73–84. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-54-73-84.

8. Ґольчевський Ф. Німці та українці: 1914–1939. Падерборн : Фердінанд шенінґ, 2010. 1085 с.

9. Державний архів Вінницької області. Ф. Д-262. Оп. 1. Спр. 29. 139 арк.

10. Державний архів Київської області. Ф. 1787. Оп. 1. Спр. 15. 59 арк.

11. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ : Знання України, 2007. 520 с.

12. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text (дата звернення: 02.09.2026).

13. Матвійчук В. О. Антиєврейські упередження на Волині за часів правління гетьмана Павла Скоропадського. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 13. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17781924.

14. Найман О. Я. Діяльність єврейських партій та об'єднань у розбудові національного життя в Україні (1917–1925 рр.) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2000. 225 с.

15. Погуляєв О. І. Громадсько-політичний рух поляків Правобережної України у добу Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). *Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. Вип. 18. С. 7–20.

16. Погуляєв О. І. Єврейська національна меншина Правобережної України у добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). *Волинські історичні записки: Збірник наукових праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. Т. 10. С. 89–94.

17. Погуляєв О. І. Німецька національна меншина Правобережної України у період зміни українських урядів (1917–1919 років). *Волинські історичні записки: Збірник наукових праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Т. 11. С. 55–59.

18. Погуляєв О. І. Становище національних меншин Правобережжя в умовах зміни урядів в Україні протягом 1917–1919 років. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія* / за заг. ред. І. С. Зуляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 1, ч. 3. С. 128–134.

19. Погуляєв О., Прилипко Р. Особливості чеської освіти та релігії в Україні в період Української революції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2024. Вип. 49. С. 23–29. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-49-23-29.

20. Солдатенко В. Ф. Концепції української революції та національної соборності у світлі політичної практики 1917–1920 років : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 608 с. DOI: https://doi.org/10.53317/978-617-14-0125-9.

21. Устименко В. М. Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.) / Інститут історії України НАН України. Київ, 2010. 180 с.

22. Хоренков А. Волинські чехи. Картина з життя переселенців у 1862–1947 роках. *Житичі*. 2002. № 5. С. 7–15.

23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 1748. Оп. 1. Спр. 98. 185 арк.

24. ЦДАВО України. Ф. 1854. Оп. 1. Спр. 1. 32 арк.

25. ЦДАВО України. Ф. 2060. Оп. 1. Спр. 1. 33 арк.

26. Центральний державний архів громадських об'єднань та українознавства України (ЦДАГОУ). Ф. 41. Оп. 1. Спр. 259. 14 арк.

Pohuliaiev O.I. SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF ETHNIC MINORITIES IN RIGHT-BANK UKRAINE UNDER CHANGING UKRAINIAN GOVERNMENTS (1917–1919)

The article examines the socio-political activity of ethnic minorities in Right-Bank Ukraine (Jewish, Polish, German, and Czech) under the successive changes of Ukrainian governments during 1917–1919. It explores the transformation of forms of political participation, organizational structures, and behavioral strategies of non-titular communities during the periods of the Ukrainian Central Council, the Hetmanate of P. Skoropadskyi, and the Directory of the Ukrainian People's Republic. The scientific novelty of the study lies in a comprehensive comparative analysis of the socio-political activity of the four main ethnic minorities of Right-Bank Ukraine across all three periods of power change, which makes it possible to identify both common trends and the specific adaptive strategies of each group. The methodological basis of the research consists of the problem-chronological and comparative-historical methods, as well as methods of source analysis of archival materials and critical examination of the historiographical heritage.

As a result, it has been established that the highest level of political mobilization of minorities was observed under the Central Council, when the law on national-personal autonomy was adopted. Under the Hetmanate, the priority shifted to socio-economic self-protection and local adaptation. During the Directory period, political polarization occurred: Jewish forces split, Polish structures strengthened their orientation toward Poland, while the German and Czech communities maintained cautious neutrality. The model of national-personal autonomy proved vulnerable under conditions of war and constant changes of power.

Keywords: *ethnic minorities, Right-Bank Ukraine, Ukrainian Central Council, Hetmanate, Directory, national-personal autonomy, socio-political activity, 1917–1919.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.11.2026